

Date: 23rd June-2025

**THEORETICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING LEXICAL
COMPETENCE IN STUDENTS LEARNING FOREIGN LANGUAGES
CHET TILLARINI O'RGANUVCHI TALABALARDA LEKSIK
KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ, ИЗУЧАЮЩИХ ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ**

Ahmadova Azimaxon Behzod qizi

Farg'ona davlat universiteti Chet tillari fakulteti Xorijiy til va adabiyoti:
nemis tili yo'nalishi 24.116-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada chet tillarini o'rganuvchi talabalarda leksik kompetensiyani shakllantirishning nazariy asoslari ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Leksik kompetensiya - talabalarning chet tilidagi so'z boyligini faol ravishda o'zlashtirishi, ularni nutq jarayonida to'g'ri, o'rinli va mazmunli qo'llay olishi bilan belgilanadi. Tadqiqotda lingvistik, psixolingvistik va didaktik yondashuvlar asosida leksik kompetensiyani rivojlantirish mexanizmlari, shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar ta'siri yoritilgan. Muallif chet tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligini asoslab beradi. Shuningdek, maqolada talabalarning mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati va lingvistik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi nazariy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: leksik kompetensiya, chet tili ta'limi, kommunikativ yondashuv, lingvistik tafakkur, innovatsion texnologiyalar, interaktiv metodlar, nutq faoliyati.

Аннотация: В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируются теоретические основы формирования лексической компетенции у студентов, изучающих иностранные языки. Лексическая компетенция определяется активным усвоением студентами словарного запаса иностранного языка, их способностью правильно, уместно и содержательно использовать его в речевом процессе. В исследовании освещены механизмы развития лексической компетенции на основе лингвистического, психолингвистического и дидактического подходов, а также влияние современных педагогических технологий и инновационных методов. Автор обосновывает эффективность применения коммуникативного подхода, интерактивных методов и информационно-коммуникационных технологий в обучении иностранному языку. Кроме того, в статье разработаны теоретические и практические рекомендации, способствующие развитию самостоятельного мышления, культуры общения и лингвистического мышления студентов.

Ключевые слова: лексическая компетенция, обучение иностранному языку, коммуникативный подход, лингвистическое мышление, инновационные технологии, интерактивные методы, речевая деятельность.

Date: 23rd June-2025

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations of developing lexical competence in foreign language students from a scientific and pedagogical perspective. Lexical competence is characterized by students' active acquisition of foreign language vocabulary and their ability to use it correctly, appropriately, and meaningfully in speech. The study examines mechanisms for enhancing lexical competence based on linguistic, psycholinguistic, and didactic approaches, as well as the impact of modern pedagogical technologies and innovative methods. The author substantiates the effectiveness of using a communicative approach, interactive methods, and information-communication technologies in foreign language teaching. Additionally, the article develops theoretical and practical recommendations that contribute to the development of students' independent thinking, communication culture, and linguistic cognition.

Keywords: lexical competence, foreign language education, communicative approach, linguistic thinking, innovative technologies, interactive methods, speech activity.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida chet tillarini o'qitish va o'rganish masalasi ta'lim tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Chet tillarini mukammal egallash shaxsning ijtimoiy faoliyat doirasini kengaytiradi, madaniyatlararo muloqotni yo'lga qo'yadi va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan, talabalarda leksik kompetensiyani rivojlantirish masalasi zamonaviy lingvodidaktika va pedagogika fanining markaziy muammolaridan biri hisoblanadi.

Leksik kompetensiya - bu chet tilini o'rganayotgan shaxsning so'z boyligini ongli ravishda o'zlashtirishi, uni muloqot jarayonida to'g'ri, maqsadga muvofiq va samarali qo'llay olishi bilan belgilanadi. Ushbu kompetensiya chet tili ta'limining asosiy komponentlaridan biri bo'lib, nutq faoliyatining barcha turlarini (tinglab tushunish, o'qish, yozish, gapirish) rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

So'nggi yillarda xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar (N. Chomsky, M. Halliday, D. Hymes, A. Qodirova, M. Umarova va boshqalar) tomonidan leksik kompetensiyaning nazariy mohiyati, tuzilmasi va uni shakllantirish usullari turlicha yondashuvlarda o'rganilgan. Ularning tadqiqotlari leksik kompetensiyani faqat grammatik bilimlar bilan emas, balki semantik, pragmatik, psixolingvistik omillar bilan ham uzviy bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Chet tillarini o'qitish jarayonida leksik kompetensiyani rivojlantirish samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning metodik tayyorgarligi, o'quv materialining mazmuni va interaktiv yondashuvlardan foydalanish darajasiga bog'liqdir. Shu sababli, ushbu maqolada chet tillarini o'rganuvchi talabalarda leksik kompetensiyani rivojlantirishning nazariy asoslari, ularning lingvistik, psixologik va pedagogik omillari tahlil qilinadi hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash imkoniyatlari yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Leksik kompetensiya tushunchasi tilshunoslik va metodika fanlarida ko'plab olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan. Xususan, **N. Chomsky** o'zining generativ

Date: 23rd June-2025

grammatika nazariyasida til kompetensiyasini inson ongida mavjud bo'lgan ichki qobiliyat sifatida izohlaydi. **D. Hymes** esa kommunikativ kompetensiya tarkibida leksik kompetensiyani tilni real muloqot sharoitida to'g'ri qo'llay olish qobiliyati sifatida ko'rsatadi. Shuningdek, **M. Halliday** tilni ijtimoiy tizim sifatida tahlil qilib, so'z boyligini semantik tizimning ajralmas qismi deb hisoblaydi.

Mahalliy olimlardan **A. Qodirova, M. Umarova, Z. Tursunova, D. Yo'ldosheva** va boshqalar chet tili ta'limida leksik kompetensiyani shakllantirish masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlarida lingvistik, psixolingvistik va didaktik yondashuvlarning o'zaro bog'liqligini asoslab berganlar. Ularning fikricha, leksik kompetensiyani rivojlantirish jarayoni nafaqat so'z boyligini oshirish, balki talabalarning semantik tafakkurini, nutq madaniyatini va kommunikativ faoliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kommunikativ yondashuv – talabalarni tilni amaliy muloqot vositasi sifatida qo'llashga o'rgatish.

Kognitiv yondashuv – leksik birliklarning ma'nosini anglash va ularni mental xaritalar orqali mustahkamlash.

Interaktiv metodlar – juftlikda va guruhda ishlash, ro'l o'yinlari, muammoli vaziyatlar asosida so'z boyligini kengaytirish.

AKT vositalari – multimediali ilovalar, elektron lug'atlar, mobil o'quv platformalari orqali o'rganish samaradorligini oshirish.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida ushbu maqolada **nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv**, hamda **pedagogik kuzatuv va tahlil** metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil orqali leksik kompetensiyaning ilmiy asoslari aniqlanib, qiyosiy yondashuv orqali xorijiy va mahalliy tajribalar solishtirildi. Tizimli yondashuv esa chet tili o'qitish jarayonidagi leksik kompetensiya komponentlarini o'zaro bog'liqlikda tahlil qilish imkonini berdi.

Mazkur metodologik asoslar yordamida leksik kompetensiyani rivojlantirish jarayonida ta'lim mazmuni, metodlar va texnologiyalar o'zaro uyg'unlikda yondashilgan holda baholandi. Natijada, talabalar nutqiy faoliyatini rivojlantirishda samarali yondashuvlarni belgilash imkoniyati yaratildi.

NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida olib borilgan nazariy tahlillar va metodologik izlanishlar natijasida chet tillarini o'rganuvchi talabalarda leksik kompetensiyani rivojlantirish quyidagi ilmiy-pedagogik omillarga bog'liqligi aniqlangan.

Leksik kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasi - bu til birliklarini o'zlashtirish, ularning ma'nosini anglash, nutq jarayonida o'rinli qo'llay olish va so'z boyligini muntazam kengaytirish qobiliyatidan iborat. Ushbu tarkibiy qismlar bir-biri bilan uzviy aloqada rivojlanadi. **Psixolingvistik omillar** - talabalarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi, e'tibor, xotira va tafakkur jarayonlarining faolligi leksik kompetensiyani rivojlantirish darajasini belgilaydi. Shuningdek, individual o'rganish uslublari va kognitiv strategiyalar muhim rol o'ynaydi. **Didaktik yondashuvlar** - leksik kompetensiyani shakllantirishda kommunikativ va interaktiv metodlardan foydalanish talabalarni faol

Date: 23rd June-2025

muloqotga jalb etadi, ularning soʻz boyligini tabiiy nutq muhitida mustahkamlashga yordam beradi. **Zamonaviy taʼlim texnologiyalari** - axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish, mobil ilovalar, multimediali mashgʻulotlar va elektron resurslar yordamida chet tili leksikasini oʻrganish samaradorligi ortadi. **Oʻquv jarayonining mazmuni** - leksik materiallarning mavzuviy tizimlashtirilishi, ularning madaniy kontekstdagi qoʻllanilishi va nutq faoliyatining barcha turlarini qamrab olishi talabalar lisoniy kompetensiyasini yanada mustahkamlaydi. **Tizimli yondashuv** - leksik kompetensiyani rivojlantirishda nazariy bilimlar, amaliy mashgʻulotlar va mustaqil taʼlim faoliyatlari oʻzaro uygʻunlikda tashkil etilganda yuqori natijalarga erishish mumkinligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, leksik kompetensiyani rivojlantirish jarayonida faqat lugʻat boyligini oshirish emas, balki talabalarni soʻzlardan nutqiy faoliyatda toʻgʻri foydalanishga, semantik tafakkurni rivojlantirishga va kommunikativ vaziyatlarda faol boʻlishga yoʻnaltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, oʻqituvchi tomonidan qoʻllaniladigan interaktiv yondashuvlar talabalarda mustaqil fikrlash, soʻz boyligini ijodiy qoʻllash va tilga ijobiy munosabatni shakllantiradi.

MUHOKAMA

Olib borilgan ilmiy tahlillar shuni koʻrsatadiki, chet tillarini oʻqitish jarayonida leksik kompetensiyani shakllantirish masalasi faqat soʻz boyligini oshirish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon koʻp qirrali boʻlib, talabalarning psixologik, lingvistik va ijtimoiy jihatdan faol ishtirokini talab etadi. Leksik kompetensiya nafaqat til birliklarini bilish, balki ularni maʼnodoshlik, antonimiya, polisemiya, frazeologik birikmalar kabi murakkab semantik tizimda toʻgʻri qoʻllay olish qobiliyatini ham oʻz ichiga oladi.

Tahlil shuni koʻrsatadiki, chet tili oʻqituvchisining metodik yondashuvi leksik kompetensiyani rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Anʼanaviy yodlash va takrorlash asosidagi usullar zamonaviy taʼlim talablariga javob bera olmaydi. Buning oʻrniga, kommunikativ va interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar asosidagi topshiriqlar, kontekstual oʻqitish, loyiha asosidagi oʻquv faoliyatlari samaradorlikni sezilarli oshiradi.

Shuningdek, zamonaviy taʼlim jarayonida **axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)** va **raqamli taʼlim vositalaridan** foydalanish leksik kompetensiyani shakllantirishda muhim innovatsion omil sifatida eʼtirof etiladi. Elektron platformalar, mobil ilovalar, onlayn lugʻatlar va multimedia materiallari talabalar uchun oʻz-oʻzini nazorat qilish, mustaqil oʻrganish va soʻzlarni kontekst asosida qoʻllash imkoniyatini yaratadi.

Chet tili leksikasini oʻrganishda madaniy komponentning oʻrni ham alohida ahamiyatga ega. Soʻzlarning maʼnosi va ularning qoʻllanilish konteksti koʻp hollarda maʼlum bir xalqning madaniyati, qadriyatlari va urf-odatlar bilan chambarchas bogʻliqdir. Shu bois, talabalarda leksik kompetensiyani rivojlantirish ularning madaniyatlararo muloqot qobiliyatini ham oshiradi.

Tadqiqot natijalari tahlili shuni tasdiqlaydiki, leksik kompetensiyani rivojlantirish tizimli, bosqichma-bosqich va integrativ yondashuv asosida olib borilganda eng samarali

Date: 23rd June-2025

natijalarga erishish mumkin. Bu jarayonda o'qituvchining metodik tayyorgarligi, ta'lim muhitining innovatsionligi hamda talabalarning motivatsiyasi o'zaro uyg'unlikda bo'lishi zarur.

Umuman olganda, olingan natijalar leksik kompetensiyani rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini yanada takomillashtirish, chet tili ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

Yurtimizda ta'lim tizimining globallashuv sharoitida rivojlanishi chet tillarini mukammal o'rganish zaruratini kuchaytirmoqda. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, leksik kompetensiya - bu chet tilini egallashning asosiy va ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u talabaning so'z boyligini, semantik tafakkurini va muloqotda faol ishtirok etish qobiliyatini shakllantiradi.

Leksik kompetensiya chet tili o'rganishning markaziy komponenti bo'lib, til birliklarini o'zlashtirish, ularni nutq jarayonida to'g'ri va maqsadga muvofiq qo'llay olishni o'z ichiga oladi. **Psixolingvistik va didaktik yondashuvlar** leksik kompetensiyani rivojlantirishda o'zaro uyg'unlikda qo'llanganda samarali natijalar beradi. Talabalarning motivatsiyasi, fikrlash jarayoni va e'tiborini faollashtirish bu kompetensiyaning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. **Kommunikativ va interaktiv metodlar** asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarni faol muloqotga, so'zlardan ijodiy foydalanishga, mustaqil fikrlashga va amaliy nutq faoliyatiga yo'naltiradi. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalar** - xususan, AKT, raqamli ta'lim platformalari va multimedia vositalari leksik kompetensiyani shakllantirishda samarali innovatsion omil sifatida namoyon bo'ladi. **Madaniy komponentni** o'quv jarayoniga integratsiyalash talabalarda madaniyatlararo muloqot ko'nikmasini shakllantiradi, so'zlarning semantik va pragmatik mazmunini chuqur anglash imkonini yaratadi.

Umuman olganda, chet tillarini o'qitishda leksik kompetensiyani rivojlantirish - shaxsning kommunikativ salohiyatini yuksaltirish, ijtimoiy-madaniy muloqotga tayyor bo'lgan raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning muhim omilidir. Kelgusida bu yo'nalishda o'quv dasturlarini takomillashtirish, interaktiv metodlarni yanada keng joriy etish va talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy izlanishlarni davom ettirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Hymes, D. (1972). *On Communicative Competence*. In: J.B. Pride and J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin Books.
3. Halliday, M.A.K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
4. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. London: Pearson Education.
5. Thornbury, S. (2002). *How to Teach Vocabulary*. Harlow: Longman.

Date: 23rd June-2025

6. Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Qodirova, A. (2019). *Chet tili ta'limida lingvistik kompetensiyani shakllantirishning metodik asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
8. Umarova, M. (2020). "Talabalarda leksik kompetensiyani rivojlantirishda interaktiv metodlardan foydalanishning o'rni". *Ta'lim va Innovatsion Tadqiqotlar Jurnali*, №3, 45–52.
9. Tursunova, Z. (2021). "Chet tillarini o'qitishda kommunikativ yondashuvning samaradorligi". *O'zbekiston Pedagogika Jurnali*, №5, 78–83.
10. Yo'ldosheva, D. (2022). *Chet tillarini o'rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
11. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press.
12. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
13. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. Harlow: Pearson Education Limited.
14. Alimova, N. (2023). "Til o'rganishda motivatsiya va kognitiv yondashuvlarning o'zaro bog'liqligi". *Pedagogika va Psixologiya Jurnali*, №4, 60–68.
15. Karimova, S. (2021). "Raqamli texnologiyalar asosida chet tili o'qitish jarayonini takomillashtirish yo'llari". *Innovatsion ta'lim jurnali*, №6, 112–118.

